

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: “Таптым-ау сені”)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	МаксUTOва Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского поместного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinaryonyms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

қазақ әдебиетінің терең тамырлары, оның тарихи және мәдени негіздері жаңа ғылыми көзқараспен сарапталып, ұлттық әдебиеттің өзіндік ерекшеліктері ашыла түседі.

Мұхтар Әуезовтің «Қарагөз», «Еңлік-Кебек», «Оқыған азамат» сынды шығармаларының көркемдік болмысын, тарихи астарын талдау арқылы Тұрсын Жұртбай қазақ әдебиетіндегі дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімді жалғастығын айқындайды. Бұл зерттеу ұлттық әдебиеттің болмысын тереңірек түсінуге мүмкіндік беріп, тарихи жад пен көркем шығармашылықтың өзара байланысын ғылыми негізде талдайды. «Бесігінді түзе!..» еңбегі қазақ әдебиеттану ғылымына қосылған құнды зерттеу болумен қатар, қазақ руханиятының тарихи жадын жаңғыртуға, ұлттық мұраны келешек ұрпаққа аманаттауға бағытталған маңызды еңбек ретінде ерекшеленеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Нұрғали Р. Сөз өнерінің эстетикасы: монография. 1 кітап. – Астана: «Фолиант», 2013. – 288 бет
2. Жұртбаев Т. Бесігінді түзе!.. роман-эссе. – Алматы: «Жазушы» баспасы, 1997. – 560 бет.
3. «Қазақ» газеті. 1915 жыл. Бірінші кітап / Құраст.: Ғ. Әнес, Т. Замзаева. – Алматы: «Алашорда» қоғамдық қоры, 2023. – 496 бет
4. Нұртазин Т. Шеберлік туралы ойлар. Әдеби-сын мақалалар жинағы. – Алматы: «Жазушы» баспасы, 1968. – 284 бет.
5. Жұртбай Т.Қ. Бейнет сусыны («Сұлу сөздің» жүйесі: бағдарламалар мен дәрістер). Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2020. – 562 бет
6. Мұхамедханов Қ. Көп томдық шығармалар жинағы. 1-том. – Алматы: «Алаш», 2005. – 352 бет.
7. Әуезов М. Шығармаларының елу томдық толық жинағы. 2-том. – Алматы: Ғабылым, 1998. – 432 бет

ӘОЖ 82.091:82-1(=161.3)

ҚАБДЫКӘРІМ ЫДЫРЫСОВ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ИНТЕРТЕКСТ ЖӘНЕ ОНЫҢ ПОЭТИКАЛЫҚ МӘНІ

Ергеш Арайлым Мүлкаманқызы

Ergesharilym20@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ магистранты, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші – ф.ғ.д., проф. С. Негимов

Қазіргі әдебиеттануда интертекстуалдылық құбылысы зерттеу нысаны ретінде маңызды орын алуда. Интертекст – мәтіндердің өзара байланысын, олардың мәдени-тарихи контекстегі мәнін айқындауға көмектесетін әдеби категория. Интертекстуалдылық ұғымын ғылыми айналымға ХХ ғасырда Юлия Кристева енгізді. Бұл ұғым әдеби шығармалардың өзге мәтіндермен диалогтық қатынасын, мәдени-тарихи сабақтастық аясындағы өзара ықпалдастығын сипаттайды. Әдебиеттанудағы интертекстуалдық талдау әдісі белгілі бір шығарманың өзіне дейінгі әдеби мұрамен байланысын зерттеп, оның мағыналық тереңдігін айқындауға мүмкіндік береді. Юлия Кристева интертекстуалдылық туралы былай дейді: «Кез келген мәтін – бұл дәйексөздер мозаикасы, кез келген мәтін басқа бір мәтінді сіңіру мен өзгерту нәтижесінде қалыптасады». [1, 99-б.]

Көп ұзамай Юлия Кристеваның терминін оның ұстазы Ролан Барт «автордың өлімі» концепциясына байланысты қолданды: «Любой текст – это интертекст: на различных уровнях, более или менее опознаваемых, в нём присутствуют другие тексты – предшествующей и

окружающей культуры, любой текст – это новая ткань, сотканная из побывавших в употреблении цитат» [2, 30-б.]. Барт мәтіннің осындай көпқабаттылығын оның ажырамас қасиеті ретінде қарастырады, өйткені интертекстуалдылық ұғымының негізінде мәтіннің автордан тікелей тәуелсіз субъект ретінде қабылдануы жатыр деп есептеді.

Қазақ әдебиеттануында интертекст мәселесін зерттеуге көптеген ғалымдар үлес қосты. Мысалы, З.Қабдолов көркем шығармадағы әдеби дәстүр мен жаңашылдық мәселесін қарастырып, оның интертекстуалдылықпен тығыз байланысын атап өтті. Ғ.Есімов қазақ поэзиясындағы мәтінаралық байланыстарды философиялық тұрғыдан қарастырса, Р.Нұрғали интертекстуалдылықтың драматургиядағы рөлін ерекше атап өтті. Сонымен қатар, Б.Майтанов пен С.Қасқабасов еңбектерінде де қазақ әдебиетіндегі дәстүр сабақтастығы мен интертекстуалдылықтың поэтикалық мәні терең талданған. Аталған ғалымдардың зерттеулері интертекстуалдылықтың әдеби туындылардағы маңыздылығын түсінуге негіз болады.

Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекстуалдылық құбылысын зерттеу оның шығармашылық ерекшеліктерін жаңа қырынан ашуға мүмкіндік береді. Ақын шығармашылығында ұлттық әдеби дәстүрлермен қатар әлемдік әдебиетке тән көркемдік тәсілдер де байқалады. Оның поэзиясында халық ауыз әдебиетіне, тарихи оқиғаларға, белгілі әдеби шығармаларға жасалған сілтемелер кеңінен орын алады.

Жаны өмірге құштар ақын поэзиясында махаббат түсінігі зор мәнге ие. Мысалы, “Махаббат туралы түсінгенім” өлеңі:

Махаббат не? – От па, су ма, жалын ба?

Махаббат не? – Жел ме, сел ме, дауыл ма?

Түсі қандай? – Ақ па, көк пе, қызыл ма?

Бола ма оны бірден біліп тануға?... – деп риторикалық сұрақ қоюмен басталатын өлең жолдары оқырманды автордың сырға толы көркем әлеміне жетелейді. Мұнда мифологиялық-символдық интертекст элементі байқалады, әлемдік әдебиеттегі махаббатты төрт стихия арқылы сипаттау дәстүріне сай келеді.

... Кейде ол кенет бәрімізге аян боп,

Шыға келер Қыз Жібек не Баян боп.

Оқыс жерден оғын кезеп оларға

Бекежан мен Қодар тұрар аялдап... – деп жырлаған ақын өлеңі мифтік танымнан ауысып қазақ фольклорына, ұлттық санаға қозғау салады. Ақын махаббатты түсіндіру үшін қазақ фольклорының классикалық кейіпкерлерін пайдаланады. Сұлулық пен нәзіктіктің, пәк сезімінің символына айналған Қыз Жібек пен Баян образы және махаббаттағы трагедияның себебіне айналған зәлім Бекежан мен Қодар образы шебер суреттеледі.

... Күндіз Күн боп, түнде Ай ма екен айналған?

Сезілер ме, көрінер ме жай елге?...

... Жанның бәрін бір-біріне ғашық қып,

Миды тескен жұмбақ жыр ол мәңгілік! – жолдарымен аяқталатын өлең үзіндісінде әлемдік әдебиетке тән философиялық символизм қолданылған.[3.36] Ай мен Күнді көркем образ ретінде алып суреттеген ақын мифтерге сілтеме жасаған болса, махаббатты мәңгілік жырға теңеуі “мәңгілік махаббат” ұғымын меңзейді. Ал қазақ әдебиетінде поэтикалық стиль мен ой жүйесі Мұқағали Мақатаев поэзиясына жақын. Оған ақынның мына бір үзінді өлеңі мысал болады:

Шарықтап, қолым жетпес көкте Күнге,

Ақ қанат құсым менің кеткенің бе?

Шарқ ұрып бар ғаламды шыр айналып,

Мәңгілік сені іздеумен өткенім бе?

Алайда екі ақын бірдей жырлайды деуге келмейді, себебі Мұқағали махаббатты терең сезіммен, кейде мұңмен жырласа, Қабдыкәрім поэзиясында жеңіл романтика сезіледі.

Қ.Ыдырысовтың өлеңдеріндегі аллюзиялар, реминисценциялар мен тікелей интертекстуалдық байланыстар оның шығармашылық даралығын айқындап, ұлттық поэзиядағы интермәтіндік диалогтың бір көрінісін құрайды. Ақынның әдеби мұрасында Абай, Мұхтар Әуезов сынды тұлғалардың шығармашылық ықпалы да сезіледі. Ақынның “Семей” өлеңінде:

... Бір кезде Абайша қарт ойын тербеп,
Бір кезде Мұхтарша сыр толғайды өрен.
Көшеде ел Әміре әнін шырқатады.
Сахна Мұхтар болып тіл қатады.
Қай үйге барсам да алда ақтарылған

Ұлы ақын Абай жазған жыр жатады. – деп жырлайды.[3.94] Бұл өлеңде Абай мен Мұхтарға тікелей сілтеме жасау, интертекстуалдылықтың ең қарапайым түрі анық байқалады. Сонымен қатар, Абайдың өлеңдері, Мұхтардың шығармалары, Әміренің әндері – барлығы қазақ мәдениетінің тұтас болмысын көрсететін элементтер ретінде қолданылған. Бұл шығармалар өзара үндесіп, ұлттық рухты айқындайды.

Өлеңнің стилі, мазмұны және ұлы тұлғаларға құрмет көрсетуі Абайдың “Өлсе өлер табиғат, адам өлмес” сияқты философиялық лирикасындағы ойлармен астасып жатыр. Ақынның Абай мен Мұхтарды бірге алып суреттеуі де Мұхтар Әуезовтың “Абай жолы” романын жазғанына, Абайды зерттеп, жаңа деңгейге көтергеніне сілтеме жасайды. Бұл да мәтіндер арасындағы байланысқа мысал бола алады.

Мысалы, ақынның “Абай және Лермонтов” өлеңінде классикалық интертекстуалдылық байқалады. Абай:

Қараңғы түнде тау қалғып,
Ұйқыға кетер балбырап.
Даланы жым-жырт, дел-сал қып,
Түн басады салбырап. – деп жырласа, Қабдыкәрім:
“Қараңғы түнде тау қалғып”
Қарауыл үстін басты ымырт.
Абайдың бойын дел-сал ғып,

Тұсаулы ой жатты тасты үгіп. – деп жырлайды. Ақын мекен-шақ тұрғысынан алып қарағанда, өлең жазып отырған сәтінен ауысып Абайдың өлеңді аударып отырған сәтіне келеді. Өлеңде Лермонтов пен Гете Абайдың “сапарлас серіктері” ретінде суреттеледі:

Барады тосын жолмен тік,
Қиын ғой асу төтеден.
Қарсы алдында Лермонтов,
Сырласып жүрген Гетемен. [3.113]

Ақын Қ. Ыдырысов өзінің 1978 жылы жарыққа шыққан “Таңдамалы” еңбегінде біршама өлеңдерін жинақтаған. Сондағы бір бөлімді “Адамның кейбір кездері” атаған. Алғашқы өлеңі:

Көп ойланып, толғанам
Өзіме де, өзгеге.
Батыр Адам – ол да Адам
Қызық қой бар кезде де... [3.189]

Бөлім атауы Абайдың атақты «Адамның кейбір кездері» өлеңімен тікелей байланысып тұр. Бұл интертекстуалдылықтың бір түрі – атаулық интертекст немесе цитаталық интертекст, яғни белгілі бір шығарманың атауын алу арқылы мағыналық үндестік орнату.

Абайдың өлеңінде адамның көңіл-күй ауысуы, өмірдің сан қилы сәттері суреттелсе, бұл өлеңде де адамның мінез-құлқы, қоғамдағы әртүрлі бейнелері көрсетілген. Моральдық өлшем, ар таразысы туралы ойлар Абайдың этикалық мәселелерін еске салады, философиялық ойларымен үндес. Осылайша, бұл өлеңде Абай поэзиясымен мағыналық және идеялық интертекст

байқалады. Бұл автордың Абай дәстүрін жалғастыруы немесе онымен шығармашылық диалог құруы деп бағалауға болады.

Интертекстуалдылық Ыдырысовтың поэтикалық әлемін тереңдете отырып, оның шығармаларына көпқабаттылық пен мағыналық кеңістік береді. Ақын белгілі тарихи тұлғалар мен әдеби кейіпкерлерге сілтеме жасау арқылы өз туындыларының мағыналық өрісін кеңейтіп, оқырманға жаңа интерпретациялық мүмкіндіктер ұсынады. Сонымен қатар, оның шығармаларында символизм, аллюзия, метафоралық бейнелеу сияқты поэтикалық құралдар интертекстуалдылықпен тығыз байланысып жатады. Бұл тәсілдер ақын шығармашылығындағы көркемдік мәнерді ерекшелей түседі. Қабдыкәрім Ыдырысовтың Латвия мен Арабстанға сапары барысында жазылған өлеңдерінде, ұлы тұлғаларға арналған шығармаларында және тарихи шындықты бейнелейтін туындыларында интертекст құбылысының маңызы ерекше.

Қорытындылай келе, Қабдыкәрім Ыдырысовтың поэзиясындағы интертекстуалдық элементтер оның шығармашылық даралығын айқындай отырып, ұлттық әдеби дәстүр мен әлемдік поэзияның өзара ықпалдастығын көрсетеді. Ақынның шығармаларындағы интермәтіндік байланыстар оның көркемдік ізденістерінің кеңдігін айғақтайды. Бұл зерттеу барысында Қ. Ыдырысов поэзиясының интертекстуалдық әдістерді сәтті қолданғаны және оның поэтикалық мәнінің ерекше екені анықталды. Ақын мұрасын интертекстуалдық тұрғыдан талдау әдебиеттанудың өзекті бағыттарының бірі ретінде болашақта да зерттеуді қажет етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Вестн. МГУ, Ф. 9, №1, 1995, С. 97–124.
2. Косиков Г.К. Текст/Интертекст/Интертекстология // Пьегре-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008, С. 8–42.
3. Ыдырысов Қ. Таңдамалы. – Алматы: Жазушы, 1978.

ОӘЖ 17.51

«ТЕЛҚОҢЫР» ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС

Еркін Айгерім

alagan@mail.kz

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ филология факультетінің докторанты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – ф.ғ.к., доцент С.М. Дүйсенғазы

Қаламгер Тәкен Әлімқұловтың шығармашылығы, жалпы алғанда, ауыл өмірінің шынайы бейнесін, қазақ халқының күнделікті тіршілігі мен адами құндылықтарын асқан шеберлікпен игеруімен ерекшеленеді. Шығармашылық үдеріс – бір қарағанда тылсым, екінші жағынан аса күрделі, азапты әрі ләззатты жол. Әлемдік деңгейдегі ойшылдар, мысалы, Карл Юнг: «Жазушылықтың құпиясы оның жан-жүрегінде әрдайым бар және оның еркінен тыс болатын әуенінде жатыр...» – деп атап өтеді [1, 91-б]. Бұл пікір шын мәнінде Тәкен Әлімқұлов сынды суреткерге дәл келеді. Себебі, Әлімқұлов шығармашылығында – оның жан әлемі мен рухани түйсігінің тікелей көрінісі жатыр. Тәкен Әлімқұлов – нағыз талант иесі, шынайы жазушы. Оның қаламынан туған әрбір туынды – терең психологиялық иірімдерге, ұлттық рең мен болмысқа, эстетикалық мұратқа негізделген. Әлімқұлов шығармалары – тек көркем проза емес, ол – қазақ дүниетанымының көркем мәтіндегі көрінісі. Ол өз заманының көркем шындығын ғана емес, рухани архетипін де жазып отырғандай. Автордың адамның ішкі әлемін ашу тәсілдері дәл осы «Телқоңыр» туындысынан да айқын байқалады.

Ұлтымыздың болмысын, оның рухани-мәдени тұтастығын айқындайтын басты